

خود وابسته کرده و تأمین آن‌ها را جز از مسیر تشکیل اجتماع و تعاون محقق نخواهد کرد. فراتر و بالاتر از نیازهای مادی، جامعه بستر کمال و شکوفایی استعداد‌های انسانی و رسیدن به حقیقت صراط مستقیم، یا همان عبودیت خداوند، است. طبیعتاً این شکوفایی و رشد به زمین و بستری سالم و بدون مانع نیازمند است. غایت و هدف عدالت اجتماعی، که خود هدف ارسال رسل و انزال کتب نام برده شده است،^۵ ساختن چنین جامعه و محیط زندگی است که انسان‌ها نیازهای حقیقی خویش را تأمین و به غایت توحید و عبودیت خداوند دست پیدا کنند. پس عدالت اجتماعی از یک سو تأمین حقوق انسان‌ها در شئون مختلف است و از سوی دیگر رعایت و پایبندی به مجموعه تکالیفی است که خداوند متعال از طریق دین برای آن‌ها وضع کرده است. با چنین نگاهی، عدالت اجتماعی در این نظریه، «قوام و توازن اجتماعی» تعریف می‌شود. منظور آن است که هدف‌گیری عدالت اجتماعی، یک نظام‌سازی متفاوت است که درون این ظرف، امکان تحقق حداکثری توحید بر روی زمین اجتماع فراهم شود.

طبیعی است هر جامعه‌ای اجزا و ارکان مختلفی دارد؛ از این رو باید نسبت عدالت اجتماعی با این ارکان را مشخص کرد. اندیشه اسلامی در یک تقسیم‌بندی جامع، عدالت اجتماعی را در سه بُعد در نظر می‌گیرد. مقصود از بُعد در اینجا وجهی مشترک است که در هر مسئله عدالت اجتماعی به طور همزمان وجود داشته و باید مورد تحلیل قرار بگیرند. این سه بُعد عبارت‌اند از:

هر یک از این ارکان در ادبیات دینی غایات و منطبق خاص خود را دارد که در بطن هر یک ابعاد دیگری لحاظ شده است؛ از این رو باید غایت هر بُعد را به طور جزئی‌تر مورد بررسی و کنکاش قرار داد.

• قوام دولت

در نگاه اسلامی تحقق و اقامه ارزش‌ها از مسیر حاکمیت اراده خداوند بر هر جامعه به وجود می‌آید. این حاکمیت در تجلی بیرونی خود استقرار «امامت عدل» در همه شئون جامعه است؛ یعنی حاکمیت و حکومت در جامعه تشکیل شود که اولاً در رأس آن امام عادل و مأذونی از سوی خداوند متعال قرار داشته باشد و ثانیاً او با توجه به ظرفیت جامعه به تدریج احکام و شرایع خداوند را در همه امور حیات انسانی مشخص و محقق کند. در واقع علم به نظام عادلانه و عزم اقامه آن در سطح جامعه و با پشتیبانی و حضور پررنگ مردم (الناس) جوهره قوام دولت را تشکیل می‌دهد. به شکل سلبی نیز چنین حکومتی باید با دشمنان عدالت در هر طبقه و رنگ و سطحی (داخلی و خارجی) مقابله کند. نکته مهم آن است که رابطه مردم با این حکومت تنها به شکل مکانیکی و دولت‌شهروندی نیست، بلکه شکلی ارگانیک و از سنخ رابطه قلبی و تبعیت مردم از امام و ولی جامعه است. این رابطه کاملاً دوطرفه و مبتنی بر حقوق و تکالیف متقابل ساخته شده است.

• قوام نسل

سلول‌های بنیادین هر جامعه انسان‌هایی هستند که حقیقت هر اجتماع را شکل می‌دهند. خلق، رشد و نمو، تربیت، هدایت و نقش‌پذیری این سلول‌ها در کانون‌ها و بسترهای مشخص و لایه‌لایه صورت می‌گیرد. پایه‌ای‌ترین این لایه‌ها «خانواده» است؛ از این رو است که غایت عدالت اجتماعی در بعد قوام نسل، سلامت و استمرار نسل در پرتو محیط و روابط اجتماعی سالم و مساعد است. در حقیقت به وجود آمدن نسل سالم و استمرار آن تحت لوای تحکیم روابط اجتماعی (نسبی یا سببی) هدف عدالت اجتماعی محسوب می‌شود؛